

Skrivno sodelovanje s policijo — kriminalistični in kazenskoprocesni vidik

Hajrija Sijerčić Čolić*

Članek obravnava nekatere kriminalistične in kazenskoprocesne vidike skrivnega sodelovanja s policijo v boju s težjimi oblikami družbeno nevarnega vedenja (narkokriminal, mafija, terorizem). Avtorica predstavi teoretična razmišljanja in podaja primerjalnopravni pregled, posebno pozornost pa namenja primerjanju judikature in tistih zakonskih rešitev, s katerimi naj bi »ujeli korak« z gibanji na področju organiziranega kriminala — z vključevanjem informatorjev ali drugih skrivnih sodelavcev ter njihovih informacij kot dokaznega gradiva v kazenski postopek. Temeljno sporočilo tega članka je, da je ena izmed kritičnih točk sodobnega kazenskega postopka ravno uporaba tako pridobljenega gradiva pri preiskovanju določenega kaznivega dejanja, kakor tudi to, da so nujno potrebne občutljive dejavnosti na zakonskem področju za odpiranje novih poti pri učinkovitem reševanju teh perečih problemov.

Ključne besede: kriminalistika, policija, kazenski postopek, informatorji, pričevanje

UDK 343.985.2:343.143

1. Uvod

Znano je, da je določene kriminalne dejavnosti, zlasti terorizem, mafijsko dejavnost in narkokriminal, težje odkrivati in preprečevati. Organi kazenskega pregona lahko s tradicionalnimi preiskovalnimi metodami najpogosteje odkrijejo tiste storilce kaznivih dejanj, ki imajo znotraj takih skupin podrejeno vlogo. To pa gotovo ne vodi k rušenju ravnotežja znotraj same organizacije. Nova kriminalistična strategija se mora glede na to spoprijeti s konspirativnostjo in profesionalnostjo organizatorjev hudodelske dejavnosti.¹ V skladu s tem postajajo tudi vedno večje zahteve po učinkovitem preprečevanju in uspešnem represivnem delovanju organov kazenskega pregona, zlasti policije. Do takih zahtev se ni težko opredeliti, saj je že zdavnaj potrjena teza, da je deviantnost področje, ki je v vsaki družbi na prvem mestu, pred vsemi drugimi socialnimi vprašanji.² Lahko bi šli še najprej in še bolj zaostri ta problem. Vendar pa se zdi, da je za dokazovanje njegove resnosti in aktualnosti dovolj, če opozorimo še na vidno rast strahu pred kriminalom, s tem pa tudi pred viktimizacijo.

Informator, agent provokator, prikriti preiskovalec, skrivni agent — so institucije, različne po svoji naravi, ki se navezujejo na policijsko dejavnost na terenu in njegovo obvladovanje.³ Z drugimi beseda-

mi, ti pojmi označujejo operativno-taktična sredstva policije pri odkrivanju in zatiranju kaznivih dejanj in njihovih storilcev. Ne glede na to, ali so starejšega⁴ ali novejšega datuma je vsem skupno to, da sodijo v arzenal sredstev, ki so nepogrešljiva v boju zoper zapletene in novonastale oblike kriminala.⁵

2. Pojemna opredelitev

Zanimivo je, da se v zadnjih desetletjih teoretiki in praktiki v kriminalistiki in kazenskem procesnem pravu ter tudi sociologi pogosteje vračajo k tej problematiki, kljub njeni bogati zgodovinski tradiciji. O tem pričajo obsežne razprave, ki hkrati odpirajo vedno več vprašanj in problemov, povezanih s to temo. Eno od teh vprašanj je tudi pojmovno opredeljevanje naštetih institutov, da bi lahko jasneje ugotovili njihov položaj v postopku odkrivanja in preiskovanja kaznivih dejanj.

2.1. Informatorji

Na podlagi prebrane literature bi lahko rekli, da je ravno delo z informatorji ena od številnih oblik sodelovanja občanov v nadzorstvu nad pripravljalnimi in storjenimi kaznivimi dejanji. Zbiranje specifičnih podatkov s sodelovanjem informatorjev je očitno nujna strategija, ki je včasih celo odločilna za uspešno preiskovanje storjenih deliktov ali za njihovo preprečevanje. Po drugi strani, se na to temo navezujejo številne teoretične razprave, uradna na-

* Hajrija Sijerčić Čolić, magister pravnih znanosti, asistentka na Pravni fakulteti v Sarajevu, štipendistka Ministrstva za znanost in tehnologijo Republike Slovenije, začasno na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani

¹ Geissdörfer, s. 679—680.

² Pečar, s. 212.

³ Izkušnje zadnjih desetletij kažejo, da je najbolj učinkovit način boja zoper nedovoljeno trgovino z drogami, uporaba skrivnih agentov in informatorjev. Tako Herbert/Sinclair, s. 186.

⁴ Sistematično in organizirano sodelovanje informatorjev in drugih skrivnih oseb ima zgodovinsko ozadje. Eden izmed posebnih primerov za to je znamenita afera Dreyfus. Dickler, s.19; Problemi teorije ..., s. 83—85.

⁵ Pečar, s. 110; Füllkrug, s. 124.

vodila in priporočila, prihaja pa tudi do razhajanj med policijo in kazenskim pravosodjem. Če temu dodamo še razprave o zakonitosti in moralnosti tega instituta⁶, postane jasno, da smo v pravem labirintu problemov.

Na prve težave naletimo že pri določanju obravnavanega pojma. Na podlagi strokovnih razprav, ki jih imamo na voljo, lahko ugotovimo, da ponujajo pisci različne opredelitve tega instituta. Vendar pa lahko pri opredeljevanju njegovih bistvenih značilnosti opazimo tudi podobnosti. Če poskusimo najti v podanih opredelitvah neke skupne točke, ugotovimo naslednje.

Danes se govori o informatorju v širšem in ožjem pomenu te besede. Merila za ti opredelitvi so različna in upoštevajo več dejavnikov, od načina informatorjeve angažiranosti do vztrajanja pri ohranjanju njegove identitete v tajnosti.

V širšem smislu je informator zaupna oseba, ki je pripravljena daljši čas tajno sodelovati s policijo, in to tako, da ji posreduje informacije o načrtovanih ali storjenih kaznivih dejanjih in njihovih storilcih.⁷ Na vprašanje, ali je mogoče v ta krog vključiti tudi katerakoli drugega občana, če ima koristne in za policijo uporabne informacije, so mnenja v literaturi različna, celo diametralno nasprotna. Nekateri menijo, da je treba na to vprašanje odgovoriti načeloma pritrdilno, ker ima občan pravico informirati o kršenju zakona, oz. je dolžan opraviti svojo državljansko dolžnost. Dejstvo, da je občan praviloma najbolj pripravljen sodelovati tedaj, kadar so ogrožene njegove osebne pravice, lastnina ali kaki drugi interesi, ne zmanjšuje pomena tega načela.⁸ Nasprotno stališče, po katerem informatorji v širšem smislu ne morejo biti tisti občani, ki samoiniciativno ali na zahtevo policije sporočajo informacije, temelji na razlagi, da niti te osebe niti organi kazenskega pregona ne vztrajajo na varovanju njihove identitete kot informatorja.⁹

Informator v ožjem smislu besede pa je oseba, ki v konkretnem primeru pristane na sodelovanje s policijo in ki je pripravljena policiji posredovati informacije pod pogojem, da ji bo zagotovljena anonimnost.¹⁰

Zaradi težav pri natančnejšem opredeljevanju in

razmejevanju obravnavanih pojmov¹¹, je treba opozoriti še na nekatere poskuse podrobnejšega določanja tega operativno-taktičnega sredstva.

Tako npr. govorijo o ad hoc informatorju in stalnem posredovalcu informacij. Za prvega velja, da se njegov stik s policijo navezuje na konkretno kriminalno dejavnost, kasneje pa je to sodelovanje praviloma prekinjeno. Stalni informator trajno sodeluje s policijo in v tej vlogi lahko nastopi vsak občan, čeprav je to najpogosteje oseba, ki jo na določeno kriminalno okolje vežejo prijateljske, družinske, poklicne in druge vezi. Za oba posredovalca informacij je značilno, da sodelujeta z organi kazenskega pregona tajno.¹²

Načelno se zdi najbolj sprejemljiva opredelitev, da je informator človek, ki ga najame policija zato, da se vključi v tajne kroge kriminalne skupine in zbira informacije ter tako prispeva k uspešnosti preiskave. Informatorjeva identiteta je seveda strogo tajna.¹³

2.1.1. Vrste informatorjev

Če že ne moremo popolnoma in natančno določiti pojma informator, pa je koristno naštetati nekatere klasifikacije tega instituta.

Glede na motiv obveščanja o kriminalnih dejavnostih razločujemo naslednje tipe oz. kategorije informatorjev.¹⁴

— »kupljivi informator« (mercenary informant) obvešča policijo o kriminalnih dejavnostih v zamenjavo za denarno nagrado,¹⁵

— »tekmovalni informator« (rival informant) želi ob sodelovanju s policijo obvladovati in nadzorovati določeno področje. Z drugimi besedami, z zbiranjem in posredovanjem informacij policiji doseže določene namene, ki jih brez tega sodelovanja ne bi,

— »informator pogajalec« (plea bargaining informant) je motiviran za posredovanje informacij o kaznivih dejanjih, ker upa, da bo z določeno dejavnostjo omilil obtožbe, ki ga bremenijo,

— »anonimni informator« (anonymous informant) najpogosteje posreduje informacije pisno ali pa jih sporoča telefonsko,

¹¹ O opredelitvi teh pojmov v nemški praksi (zlasti v zvezni državi Nordrhein-Westfalen) glej Wehner, prav tam.

¹² Marković, s. 368.

¹³ Herbert/Sinclair, s. 187; Grabosky, s. 262.

¹⁴ Swanson, s. 182; Harney/Cross, s. 416—419; Modly, s. 13—17; Grabosky, s. 262, Füllkrug, s. 122; Marx, s. 413 in dalje; Abadinsky, s. 403—405.

¹⁵ Ta tip informatorja ima dolgo zgodovinsko tradicijo. Danes ga srečamo v Franciji, ni pa izrazilo značilen za ZDA.

⁶ O resničnosti anonimnega informiranja in združljivosti le-tega z moralnimi normami govorijo izkušnje ameriškega »crimestoppers programa«. Pfuhl, s. 505—528.

⁷ Wehner, s. 383; Modly, s. 3.

⁸ Harney/Cross, s. 412.

⁹ Modly, s. 4.

¹⁰ Wehner, s. 383

— »legitimni informator« (legitimate informant) v ožjem pomenu besede ni informator. Gre za občana, ki spoštuje zakon in ki, kolikor ima podatke o kaznivem dejanju, posreduje le te policiji,

— »samohvalni informator« (self-aggrandizing informant) ima najpogosteje stike s podzemljem in čuti pomen dajanja informacij policiji. Zelo pogosto prejema denarno nagrado za svoje usluge,

— »lažni informator« (false informant) v primerjavi z drugimi kategorijami nastopa redkeje; namenoma zbira neresnične informacije in jih posreduje organom kazenskega pregona zato, da bi odvrnil pozornost od sebe, svojih prijateljev ali sorodnikov,

— »informator iz strahu« (fearful informant) je motviran za sodelovanje, ker se boji zase in svojo lastnino; podatke o inkriminiranih dejanjih posreduje policiji, ker želi preprečiti lastno in praviloma nasilno vključevanje v kriminalno dejavnost neke skupine ali organizacije.

Poleg teh poznamo še druge klasifikacije tega operativno-taktičnega sredstva. Ena izmed njih temelji na osebnih lastnosti informatorja, zato v tem smislu lahko govorimo o: neoporečnem občanu¹⁶, neoporečnem občanu, ki je na nek način blizu kriminalnemu okolju ter bivšem obsojencu kot informatorju¹⁷. Različnim tipologijam informatorjev v veljavni kriminalistični literaturi in praksi lahko dodamo še informatorje v kazenskovzgojnih zavodih ter ženske in otroke informatorje.¹⁸ Zanimivo je, da v ZDA ravno s sodelovanjem informatorjev odkrijejo do 60% storjenih in pripravljanih kaznivih dejanj. Motivi za sodelovanje s policijo so različni, vendar najpogosteje omenjajo — pridobivanje ugodnosti pri prestajanju kazni ali predčasno izpustitev na prostost. Mladoletni informator je posebno primeren za obveščanje o kriminalu, ki je povezan z nedovoljeno trgovino z drogami in narkomanijo.

2.2. Agent provokator

O agentu provokatorju kot sredstvu kriminalistične strategije razpravljajo že od prejšnjega stoletja dalje. Medtem ko policija meni, da je to sredstvo nujno v boju zoper kriminal, pa v pravni teoriji in

¹⁶ Njegovi motivi so lahko različni: želja, da bi pomagal pravici ali kaki osebi, sovraštvo do nekoga, viktimizacija, pričakovanje določenih ugodnosti in podobno.

¹⁷ Marković, s. 368.

¹⁸ Modly, s. 7—8. Zanimiv je članek o premoženjskih deliktih in tipih informatorjev, Schmidtman, s. 595—597.

praksi ocenjujejo tak način dela kot nemoralen in nezdružljiv z ugledom organov kazenskega pregona.¹⁹

Policija lahko spodbudi storilca h kaznivemu ravnanju neposredno ali posredno — z »uporabo« informatorja. Specifične težave nastopijo v drugem primeru, saj so meje med dovoljenim in nedovoljenim zelo neoprijemljive, kar lahko zanese informatorja na področje nedovoljenega (kaznivega)²⁰ oz. na področje dejavnosti agenta provokatorja.

Način, kako obravnavati agenta provokatorja, je v dobri meri odvisen od določitve tega pojma. Za namen tega pisanja navajamo dvoje. Prvič, o tem subjektu se govori kot o t. i. »agentu izzivalcu«, ker sumljivo osebo izzove k storitvi kaznivega dejanja in s tem omogoči, da jo organi kazenskega pregona ujamejo in flagranti in kasneje lažje izpeljejo kazenski postopek.²¹ Ob tem pa je treba še reči, da mora agent v svojih težnjah, da pride do kaznivega dejanja, ravnati v dovoljenih mejah, ki jih lahko prestopi le glede časa, kraja in drugih manj pomembnih okoliščin.²²

Praksa kaže, da provokatorje najpogosteje vabijo k sodelovanju, kadar gre za zatiranje nedovoljene trgovine z drogo in uporabe opojnih snovi, vendar pa opisano dejavnost srečamo tudi v zvezi z drugimi kaznivimi dejanji, ki jih je težko odkrivati.

Čeprav vprašanje kazenske odgovornosti agenta provokatorja presega okvirje obravnavane teme, je treba opozoriti na nasprotujoča si stališča o tem v literaturi in v sodni praksi. Za nekatere dejavnost agenta provokatorja ni kaznivo spodbujanje. Za druge pa tako obnašanje terja kazensko odgovornost za napeljevanje.²³

2.3. Prikriti preiskovalec

Tajni ali prikriti preiskovalec je del nove kriminalistične taktike v boju zoper sodobno organizirano kriminaliteto. V kriminalistični praksi so ugotovili, da gre tu za posebej izbrane in usposobljene policijske uslužbenke, ki so v stiku s krimi-

¹⁹ Roduner, s. 620; Marx, s. 418, 428 in dalje.

²⁰ Modly, s. 37.

²¹ Zlatarič/Damaška, s. 18.

²² O merilih za določanje pojma »agentovo delo«, kakor tudi o pravnih posledicah, če provokator prestopi meje dovoljenega, gl. Roduner, s. 622; Marx, s. 405.

²³ Kot primer za »prijateljski« oz. »sovražen« odnos do teh oseb je mogoče uporabiti nekatere sodne odločitve v Švici ali Nemčiji. Roduner, s. 624—625; Füllkrug, *Mogućnosti* ..., s. 145.

nalnim okoljem, da bi organom kazenskega pregona preskrbeli oporne točke za ustrezno ukrepanje.²⁴

Tu bi radi opozorili na razpravo v preteklosti, ki je oblikovala dva različna pristopa v obravnavanju dejavnosti informatorja in prikritega preiskovalca.²⁵ Na eni strani so zagovorniki informatorja, na drugi strani pa tisti, ki žele uveljaviti tajnega preiskovalca. Posebno pomembno dejstvo, ki govori v prid tajnemu preiskovalcu je, da njegovo preiskovanje prispeva k temu, da je policija čim manj odvisna od organiziranih kriminalnih skupin in ji je omogočeno samostojno odločanje in delovanje. Torej, če bi dobivali podatke le od informatorja, ne pa tudi od tajnega preiskovalca, bi to pomenilo resno nevarnost, saj bi bili storilci kaznivih dejanj veliko bolj izčrpno obveščeni o področjih, na katerih je dejavna policija.

V zvezi z vprašanjem, kje so meje pravno dovoljenih ravnanj tajnega preiskovalca, je mogoče ugotoviti le, da so teoretične razprave na tem področju neusklajene. Vendar pa so vsi enotnega mnenja, da je temu policijskemu delavcu načeloma prepovedano izvrševati kazniva dejanja med opravljanjem svoje naloge. Z drugimi besedami, morebitne kriminalne dejavnosti je treba kazensko preganjati.²⁶

2.4. Skrivni agent

Ta operativno-taktični institut je razvit zlasti v ZDA, medtem ko v posameznih sistemih poudarjajo, da tovrstne metode dela v policiji niso politično zaželeno ter da so celo pravno vprašljive.²⁷ Zanj je značilno infiltriranje v kriminalne skupine za nedoločen, praviloma daljši čas, ter samostojno opravljanje naloge. Namen tega instituta je ugotoviti naravo in obseg katerekoli kriminalne dejavnosti, ne glede na to, ali so že storjene ali pa jih šele načrtujejo.²⁸

3. Možnosti in meje uporabe skritih sodelavcev

Če želimo prejšnja teoretična razmišljanja povezati z dejanskostjo, moramo nadaljevati z razmišljanji, ki so povezana s samim angažiranjem in-

formatorja, agenta provokatorja, prikritega preiskovalca in skrivnega agenta. Pod tem naslovom se namreč skriva spekter problemov, ki so posledica specifičnosti teh operativnotaktičnih ukrepov. Kriminalistična teorija in praksa sodobnih držav poznata določena pravila, ki se nanašajo na možnosti in meje njihove uporabe. Poseben ton pa vsekakor narekuje tudi razhajanje interesov organov kazenskega pregona in moralnih ter pravnih norm dejanske družbe.

3.1. Uporaba informatorja

Glede na našete razlike med posameznimi instituti lahko ugotovimo, da je informatorja mogoče uporabiti pri odkrivanju in preiskovanju vseh kaznivih dejanj. In to v smislu, da za nekatere kriminalne dejavnosti vključimo t. i. stalne, za druge pa priložnostne informatorje. Hkrati je treba upoštevati tipologijo informatorja, kakor tudi, da le-ta ustrezno posebnim vrstam kaznivih dejanj in njihovih storilcev.

Menimo, da ni narobe, če trdimo, da danes prevladuje stališče, po katerem uporaba informatorjev ne pomeni napada na konkretni pravni sistem, kolikor ostane njegovo delovanje v mejah pravne dovoljenosti. Organi kazenskega pregona so torej dolžni upoštevati in obdelati vsako informacijo, ki bi lahko prispevala k odkrivanju kaznivega dejanja. Nekaj drugega pa je vprašanje kritičnega vrednotenja dobljenih informacij, saj je neizpobitno dejstvo, da ima informator, ne glede na to, ali se s tem ukvarja samoiniciativno ali na zahtevo države, tudi svoje razloge za opravljanje tega dela.

Pustimo ob strani značilnosti informatorjevih osebnostnih lastnosti ter vprašanj, ki so povezana z njegovim delom, čeprav tudi to ni nepomembno, in se usmerimo na druga, po našem mnenju, bolj zanimiva vprašanja. Gre za zaupnost in tajnost, oziroma za temeljne predpogoje uspešnega dela z informatorji.

3.1.1. Zanesljivost informatorjevih obvestil

Informatorja je treba preverjati, ravno tako pa tudi podatke, ki jih daje o kaznivem dejanju ali osumljencu, in sicer iz več razlogov. Prvič, ker je tudi na to vrsto informacij treba gledati iz psihološkega vidika, t. j. z upoštevanjem dejstva, da dajanje obvestil ni nič drugega kot sporočanje določenih psihičnih vsebin in procesov s strani določenega subjekta. Drugo, sam informator lahko zavestno »pre-

²⁴ Pregled razvoja in teženj na zakonodajnem področju glede pogojev za uporabo skrivnih preiskovalcev: Füllkrug, *Mogućnosti*, s. 142; Geissdörfer, s. 679; Wehner, s. 383.

²⁵ Geissdörfer, s. 679—682.

²⁶ Füllkrug, *Mogućnosti ...*, s. 144.

²⁷ Füllkrug, *prav tam*.

²⁸ Modly, s. 41; Herbert/Sinclair, s. 187; Marx, s. 413 ter od istega avtorja: *Who really ...*, s. 165.

dela« tisto, kar je opazil ali zaznal ter sklepa na podlagi dejanskega stanja.²⁹ Previdnost in pozornost sta torej nujni in vedno se je treba zamisliti nad zanesljivostjo informatorja ter verodostojnostjo njegovih informacij.

Obstaja množica načinov za preverjanje zanesljivosti dobljenih informacij. Za ponazoritev lahko uporabimo policijsko prakso v ZDA, kjer temelji ena izmed pomembnejših metod za ugotavljanje utemeljenega suma, na podlagi katerega pride do zakonitega odvzema prostosti ali preiskave, na informatorjevih obvestilih.

Vrhovno sodišče ZDA je tako v sodni zadevi Aguilari zoper državo Texas oblikovalo test, po katerem mora biti ugotovljeno naslednje: 1. verodostojnost informatorja ter 2. zanesljivost njegovih informacij, da bi sploh lahko govorili o utemeljenem sumu. Prvi točki tega testa je praviloma zadoščeno, če je informator že prej dajal izjave, na podlagi katerih je nato stekla preiskava. Njegova zanesljivost raste, če je že večkrat prispeval k ugotavljanju utemeljenega suma in na podlagi tega k prijemu ali obsodbi kakega storilca. Kar zadeva zanesljivost njegovih informacij, je ta večja, če je informator neposredno sam videl pomembna dejstva. Do leta 1983 so imela ta pravila ne le izreden, ampak celo odločilen pomen pri obravnavanju pridobljenih informacij. Tega leta pa je Vrhovno sodišče ZDA v primeru Gates zoper državo Illinois odpravilo preverjanje verodostojnosti informatorjev in predpisalo, da mora standard za dokazovanje utemeljenega suma zajeti preverjanje vseh okoliščin določenega primera.³⁰

3.1.2. O informatorjevi identiteti

Za stalno in uspešno sodelovanje informatorja je posebno pomembno zagotavljanje in zavarovanje njegove anonimnosti. Menimo, da je treba o tem vprašanju razmišljati na dveh ravneh. Prvič, govorimo o splošnem zavarovanju informatorja in drugič, kadar nastopa na sodišču kot priča.

Prevladuje mnenje, da ne moremo pričakovati informacij o kriminalnem vedenju, če bi s tem drugo stran (informatorja) izpostavili nevarnosti ali celo grožnji smrti.³¹ Zelo pomembno je torej zavarovati informatorjevo identiteto. In sicer ne samo v tem smislu, da je treba ohraniti njegovo ime v tajnosti, temveč tudi tako, da subjekt, ki ga je najel, stori še

marsikaj drugega, da bi ga zavaroval.³² V zvezi s tem se zastavlja vprašanje, kdo sploh lahko ve za informatorja. Nekateri menijo, da le kriminalist, ki ga je najel. Drugi pravijo, da je informatorjeva identiteta lahko znana tudi osebi, ki je neposredni vodja preiskave.³³ Konfliktnost med angažiranjem in varstvom informatorja je povzročila, da v praksi informator deluje pod šifro ali ustrezno kodo. Na ta način njegova identiteta ni vodena niti v kadrovskih niti v drugih uradnih spisih. Ob vsem tem je treba poudariti še to, da informator lahko zaprosi za pomoč oziroma varstvo ter da se to izvaja z nadzorovanjem. Pri tem pa je seveda treba ravnati zelo previdno, tako da se informator ne bi kompromitiral oziroma izpostavljal nevarnosti.³⁴

3.2. Najetje prikritega preiskovalca, agenta provokatorja in skrivnega agenta

Načeloma vabijo te osebe k sodelovanju le pri odkrivanju in preiskovanju zelo hudih kaznivih dejanj, tako tistih, ki jih štejemo k novostim splošne kriminalitete, kakor tudi tistih, ki so »novitete« v katalogu inkriminacij. Z drugimi besedami, organi kazenskega pregona dobivajo prek skrivnih sodelavcev neposredne podatke in nadzorujejo različne nezakonite dejavnosti.

Že iz čisto načelnih razlogov, kakor tudi zaradi zapletenosti teh ravnanj, mora potekati skrivno sodelovanje s policijo pod določenimi pogoji. Nekatere sodobne zakonodajne rešitve nudijo oporne točke za odgovor na vprašanje, kdaj je mogoče uporabiti ta sredstva. Najprej, obstajati mora upravičen sum o kriminalni dejavnosti. Nato, opisano ukrepanje je dovoljeno le v primeru, ko z drugimi preiskovalnimi metodami ni mogoče doseči teh namenov, oz. ko je iz okoliščin razvidno, da so drugi ukrepi neprimerni.³⁵

³² V priporočilih Commission on Accreditation for Law Enforcement Agencies iz 1983. l. najdemo sklep o varovanju informatorjeve identitete in njegovem varstvu. Tako Brown, s. 254. Zanimive so tudi smernice o angažiranju informatorjev v nemaški pokrajini Nordrhein Westfalen. Po smernicah je zagotovljena tajnost le, kadar gre za težko oz. organizirano kriminaliteto. Kar zadeva druge oblike kriminalnih dejavnosti, je v primeru »srednje« težkih kaznivih dejanj varstvo informatorjev le izjema, pri lažjih kaznivih dejanjih pa tega varstva sploh ni. Smernice predvidevajo tudi prenehanje zagotavljanja tajnosti npr. tedaj, če nekdo zavestno ali iz malomarnosti posreduje napačno informacijo. Tudi Wehner, s. 383.

³³ Swanson, s. 183; Modly, s. 17.

³⁴ Swanson, s. 185.

³⁵ Roduner, s. 131. O težnjah, da bi zaokrožili in pravno uredili to vprašanje gl. Wehner, s. 384—385.

²⁹ Modly, s. 26.

³⁰ Gl. Brown, s. 251—256; Swanson, s. 184, 650.

³¹ Brown, s. 253.

Vendar pa je treba takoj dodati, da so tudi druge poti za reševanje vprašanj tajnega sodelovanja. V primerjalnem prikazu bomo navedli, ne da bi imeli namen biti popolni, nekatere bolj ali manj pomembne omejitve.

Uporaba skrivnih sodelavcev je dobila v Sloveniji zakonodajno podporo v začetku 90-tih let.³⁶ To je bila, recimo tako, prva stopnja pravnega oblikovanja omenjenih metod. Na kratko, nove zakonodajne določbe so postavile določene pogoje za uporabo specifičnih metod dela, in sicer: izbrati je treba sredstva, ki bodo najmanj negativno vplivala na osebo, na katero se nanašajo; če drugače ni mogoče doseči rezultatov na področju odkrivanja kaznivih dejanj; tajno sodelovanje je omejeno na posebno nevarna kriminalna vedenja in na tista, ki so posledica dejavnosti organiziranih skupin; varnostno-informacijska in kriminalistična služba morata prej dobiti odobritev ministra za notranje zadeve. Z novim Zakonom o kazenskem postopku, ki je začel veljati 1. 1. 1995, je nastopila naslednja faza.³⁷ Vključevanje skrivnih sodelavcev v odkrivanje organiziranega kriminala je dobilo podporo z novimi pooblastili in dolžnostmi organov za notranje zadeve v predkazenskem postopku (150.—155. čl. ZKP Republike Slovenije).

In kakšne so razlike v primerjavi s prejšnjim obdobjem? Predvsem je postala vodilna misel: operativnotaktični ukrepi zadevajo človekove temeljne pravice in svoboščine in morajo biti zato jasno opredeljeni.³⁸ Zato nastopajo kot novi pogoji naslednje zahteve: utemeljen sum, da je bilo izvršeno eno (ali več) izmed točno določenih kaznivih dejanj in pisna odobritev preiskovalnega sodnika na podlagi utemeljenega predloga državnega tožilca.³⁹ Opozoriti je treba, da je trajanje ukrepov časovno omejeno in sicer na največ šest mesecev. Oseba, zoper katero so bili določeni ti ukrepi, mora biti o njih obveščena v primeru, da državni tožilec ni začel kazenskega pregona. Sodelovanje med sodiščem, državnim tožilstvom in organi za notranje zadeve se kaže v tem, da sodišče nadzoruje tajno sodelovanje.

Tudi v Nemčiji so sprejeli ustrezne predpise, kot so npr. priporočila v zvezi z najemanjem skritih sodelavcev, da bi odpravili nekatere ugotovljene nejasnosti. Glavne točke so usmerjene k natančnejšemu

določanju pomembnih zadev pri uporabi skrivnih sodelavcev. V tem smislu stopa v ospredje zahteva po ugotavljanju utemeljenega suma o kriminalni dejavnosti ter dejstvo, da z drugimi sredstvi ni mogoče ugotoviti dejanskega stanja. Nadalje, že na začetku teh dejavnosti vztrajajo na tesnem sodelovanju med policijo in državnim tožilstvom, ki naj bo tako urejeno: 1) za skrivno sodelovanje mora policija dobiti soglasje državnega tožilstva; 2) pooblaščen uslužbenec policije obveščajo državno tožilstvo o sprotnih težavah, le-to pa hkrati nadzoruje pravilnost njihovega ravnanja.⁴⁰

Naj zaključimo z ugotovitvijo, da je treba s posebnimi ukrepi zavarovati anonimnost in varnost skrivnih sodelavcev. Načeloma gre za spoštovanje tajnosti, ker je tako pomembne naloge mogoče opravljati le ob zagotovljeni anonimnosti in zavarovanju identitete prizadetih. Pravzaprav gre za neko vrsto življenjskega zavarovanja v kriminalnem okolju, kar samo po sebi izključuje kakršnokoli improvizacijo.⁴¹

4. Vključevanje skrivnih sodelavcev in njihovih informacij v kazenski postopek

Navzlic željam in trditvam, da je najbolj koristen tisti informator, ki nikoli ne nastopi na sodišču, se v praksi pogosto zastavlja vprašanje, kako dobljene informacije uporabiti v kazenskem postopku. To vprašanje ne pomeni drugega, kot da tudi kazensko pravosodje teži k uresničevanju splošne in specialne prevencije. Ideja oz. potreba po uporabi teh virov spoznanj pravno relevantnih dejstev v kazenskem postopku ustvarja resne dvome in težave. Zato sploh ne preseneča, da vzporedno z razpravo o, recimo, neposredni uporabi informatorja kot priče na glavni obravnavi, potekajo tudi ostre diskusije o možnostih ugotavljanja pravno pomembnih dejstev z zaslišanjem policijskega uslužbenca kot posredne priče, ki je z informatorjevo pomočjo ali ob sodelovanju kakkega drugega skrivnega agenta, zvedela za okoliščine, ki so bistvenega pomena za razjasnitev in reševanje kriminalnega dogodka.

4.1. Informatorji in drugi skrivni sodelavci kot priče v kazenskem postopku

Vnaprej lahko rečemo, da v praksi spremljajo nastop teh oseb v vlogi prič številni pomisleki, zlasti,

³⁶ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o notranjih zadevah, Uradni list RS št.19/91. Obrazložitev gl. v Poročevalcu št.23/90 in št.7/91.

³⁷ Zakon o kazenskem postopku, Uradni list RS št. 63/94. Nekatera pojasnila v Poročevalcu št. 22/93.

³⁸ ZKP z uvodnimi ..., s. 25—26.

³⁹ Določba 37. čl. Ustave RS predvideva, da je to dejavnost mogoče udejaniti le na podlagi odločbe sodišča.

⁴⁰ Wehner, s. 384; Geissdörfer, s. 682.

⁴¹ Geissdörfer, s. 680, 682.

ker prihaja do neskladij med procesnimi maksimami in interesi obrambe na eni strani, ter varstvom takih prič, na drugi.

Načeloma se danes vsi strinjajo, da je med kazenskim postopkom dovoljena uporaba teh dokaznih sredstev, ravno tako pa tudi podatkov, ki jih tovrstne priče posredujejo. Nejasno je le, na kakšen način in katera načela je treba pri tem spoštovati. Menimo, da ni napak, če o tem vprašanju govorimo iz dveh položajev prič: »brez anonimnosti pred sodiščem« in »anonimno pričevanje«.

4.1.1. »Pričevanje brez anonimnosti pred sodiščem«

Kot smo že poudarili, mora ostati informator ali kak drug skrivni sodelavec v času, ko ga angažirajo, prav tako pa tudi med opravljanjem svoje naloge, anonimen. Zastavlja se vprašanje, ali je mogoče vztrajati pri anonimnosti še potem, ko je primer udejanjen v kriminalističnem smislu, oz. potem, ko se je kazenski postopek v pravnem smislu že začel. Odgovor skrivnega sodelavca ali organov kazenskega pregona bo brez dvoma pritrdilen, ker je anonimnost pogoj za delovanje tega kriminalistično-taktičnega instituta v prihodnosti. Vendar pa to merilo ni vedno odločilno tudi za kazensko pravosodje.

Nezavzemanje za to, da bi se prikrila identiteta teh oseb na glavni obravnavi, oz. zahteva po zaslišanju teh oseb kot prič, temelji na načelu neposrednosti. Z drugimi besedami, sodišče lahko na lastno pobudo ali na pobudo obrambe zahteva zaslišanje informatorja ali kakega drugega skrivnega sodelavca kot priče, če lahko pričakuje podatke o dejstvih, ki so bistvenega pomena za dokazovanje.⁴² Stališče je jasno in enostavno le na prvi pogled, v bistvu pa vsebuje nasprotja, na katera opozarjata tako literatura kot sodna praksa.

Za temeljite spremembe na tem področju so zlasti značilna razmišljanja in izkušnje nemške judikature. Do znane odločbe Velikega kazenskega sveta Zveznega sodišča iz l. 1983⁴³ je namreč veljalo, da sodnik lahko dovoli zaslišanje take priče, če je potrebno, zunaj sodišča in brez prisotnosti obtoženega ali njegovega zagovornika, ter kasneje branje zapisnika s tega zaslišanja. Prav tako je bilo dovoljeno, da ostane taka priča optično in akustično

prikrita oz. neznanu udeležencem na glavni obravnavi. Citirana odločba je vnesla radikalen preobrat v dotedanjo prakso in sicer v smislu, da je v načelu zavrzena možnost zavarovanja anonimnosti informatorja ali kakega drugega skrivnega preiskovalca med sodnim zaslišanjem. Enako je naravnano tudi stališče, da optično ali akustično zakrito zaslišanje prič na glavni obravnavi ni v skladu z veljavnimi pravnimi normami. Zvezno sodišče se je pri utemeljevanju svoje odločitve sklicevalo na določbe StPO Nemčije, ki: 1. obvezujejo pričo, da poda osebne podatke (čl. 68), ter 2. zagotavljajo zagovorniku pravico, da je prisoten pri zaslišanju priče (čl. 224).⁴⁴

Zakon o organiziranem kriminalu (OrgKG), ki je bil sprejet 15. julija 1992, je povzročil spremembe v nemški pozitivni procesni zakonodaji, zlasti še kar zadeva varovanje prič, ki so v nevarnosti (čl. 68 StPO), in delovanje prikritega preiskovalca (čl. 110a StPO in dalje). Določba 68. čl. 3. odst. zakonika o kazenskem postopku pravi, da mora sodišče pri odkrivanju identitete ali stalnega prebivališča priče paziti, da s tem ne ogrozi življenja ali svobode priče in njenih bližnjih. Delovanje prikritih preiskovalcev je končno dobilo pravno podlago z določbami čl. 110a do 110e procesnega zakonika. Na kakovostno drugačni ravni je določeno, da je treba uporabljati vse te osebe pri kaznivih dejanjih, ki so povezana z organiziranim kriminalom, ter da delujejo s trajno spremenjeno identiteto. Pomembna pravna podlaga za tako mnenje je določba v 3. st. 110b čl. StPO. Po tej določbi ostane identiteta skrivnega sodelavca tajna tudi po končani preiskavi. Le pristojni sodnik ali državni tožilec imata pravico zahtevati, da se jima razkrijejo njegovi osebni podatki. Zaradi zavarovanja življenja, telesa ali svobode prikritega preiskovalca ali nekaterih drugih oseb, kakor tudi zaradi ponovnega angažiranja skrivnega sodelavca, je dovoljeno prikrievanje identitete v skladu s 96. čl. citiranega zakona.⁴⁵

Razmišljanja in praksa v drugih sodobnih državah pritrjujejo ideji o »anonimni priči« kot nedovoljenem dokazu, oziroma stališču, da mora biti identiteta priče na glavni obravnavi razkrita.⁴⁶ Omenili bi stanje v Angliji, ki po mnenju nekaterih, bolj jemlje pogum kot spodbuja tiste, ki opravljajo svojo državljansko dolžnost, ko poročajo o zločinih, ki so jim bili priče. To pa zato, ker mora policija izročiti obrambi obdolženca imena vseh t.i. prič obtožbe ter infor-

⁴² Füllkrug, s. 122 in isti avtor *Mogućnosti...*, s. 147; Wehner, s. 383. Pomembne so tudi ustrezne določbe Mednarodnega pakta o civilnih in političnih pravicah iz l. 1966 ter Evropske konvencije o človekovih pravicah iz 1950.

⁴³ Gl. Steinke, s. 169.

⁴⁴ Füllkrug, *Mogućnosti...*, s. 146.

⁴⁵ Podrobneje Tiedemann, s. 860—861, Geissdörfer, s. 680—681; StPO Nemčije, s. XXI.

⁴⁶ To je mogoče reči za Slovenijo, Italijo, Avstrijo, Grčijo in Brazilijo. Podrobneje Tiedemann, s. 860.

matorjev.⁴⁷ Zanimiva je tudi ameriška pravosodna praksa. Za to področje sta zlasti značilni dve sodni odločbi. Prva je iz l. 1957, po njej pa je Vrhovno sodišče določilo, da v primerih, ko je informator tudi »kronska« priča (a material witness in the case), mora biti njegova identiteta obrambi znana. Taka odločitev temelji pravzaprav na šestem amandmaju ameriške ustave, ki zagotavlja obdolžencu pravico do soočenja s tožnikom. V drugi, kasnejši sodbi pa je bilo ugotovljeno, da je mogoče identiteto t. i. zaupnega informatorja varovati edino v postopku ugotavljanja utemeljenega suma.⁴⁸

V zvezi s tem razmišljanjem se moramo dotakniti tudi programov za varovanje omenjenih prič. Za te programe lahko rečemo, da so pomemben segment dejavnosti v boju zoper sodobni kriminal.

Ti programi naj bi preprečevali najrazličnejša kaznovanja skrivnih sodelavcev, potem ko so javno pričevali.⁴⁹ Veliko jih danes meni, da je reševanje teh vprašanj v nacionalnem interesu in da današnje stanje zahteva državne programe za varstvo prič. To stališče temelji na ideji, da je kazensko pravosodje v krizi, če družba ne ve kako zavarovati pričo!⁵⁰

Programi za zavarovanje prič vsebujejo metode, za katere lahko na splošno rečemo, da zmanjšujejo pričino psihološko doživljanje svobode ter zelo globoko posegajo v njeno osebnost. V konkretnem primeru to pomeni, da dobi priča vsesplošno in časovno gledano dolgoročno varstvo. Namreč, vsestransko varovanje prič zajema vse, od spremembe imena pa tja do usposabljanja za drug poklic ali celo preselitev v drugo državo, včasih na drugo celino. Ukrepi za varovanje se neredko širijo tudi na pričine sorodnike.⁵¹ Dolgoročnost varstva se kaže že v času kazen-

skega postopka in kasneje, potem ko je ta že zaključen. Pomoč priči v obliki usposabljanja za samostojno življenje in neodvisnost od tuje pomoči traja približno 18 mesecev. Glede na to, da gre za posebne oblike pomoči, se morajo udeleženci obnašati po novih pravilih, da bi začeto delo uspelo. To pomeni, da priče oz. njihovi sorodniki ne smejo zaiti v morebitno nastavljeno past in uporabiti izvirno ime namesto novega, upreti pa se morajo tudi želji, da bi obiskali staro prebivališče.⁵²

4.1.2. »Anonimno pričevanje«

Oblikovanje standardov za popolnoma anonimno pričevanje je zahteva, ki se danes pogosto navezuje na okoliščine, ko je upravičeno verjeti, da bo določena oseba zaradi svojega pričevanja izpostavljena grožnjam in zastraševanju. Poglavitni namen take reforme, ki istočasno, tega pa se zavedajo tudi njeni predlagatelji, drzno vdira tudi v temeljne procesne maksime, je izogniti se položajem, da bi bilo delo kazenskega pravosodja onemogočeno zaradi umora ali smrti prič. Zato je dolžnost tistih, ki se želijo učinkovito boriti z organiziranim kriminalom, pritiskati na zakonodajalca, da bi v sodobnih kazenskih postopkih prišlo do ustreznih sprememb.⁵³ Poudarjajo pa tudi, da v pravnem sistemu ni tako enostavno izvesti sprememb, ki bi pomagale najti ključ za rešitev tega vprašanja. Nasprotujejo jim namreč določena temeljna načela kazenskega postopka, kot je npr. načelo neposrednosti ali pravica obdolženca, da se sooči s svojim tožnikom. V zvezi s tem razlagajo, da zaradi anonimnosti priče obramba le-te ne more odkriti in kompromitirati pred sodiščem. Nikakor pa tudi ni mogoče izključiti možnosti krivega pričevanja zaradi osebne pristranskosti ali nestrpnosti prič. Tako razmišljajo teoretiki.

Zastavlja se vprašanje, kakšno je stanje na zakonodajni ravni. Večina procesnih sistemov pritrjuje tezi, da je anonimno pričevanje nedovoljeno in da je skrivanje identitete prič resna grožnja za ugotavljanje resnice in uresničevanje pravice do obrambe. V Izraelu in na Severnem Irskem skušajo najti drugo pot za rešitev tega problema. V izraelskem kazen-

npr. 1993 l. 50 % prič grozili in jih tudi napadli. Zato je v prvi polovici tega leta Scotland Yard preskrbel novo identiteto in omogočil nove življenjske pogoje 6 pričam, ki so nastopile v pomembnejših sodnih procesih. To varstvo je zajelo tudi 34 članov njihove družine. V času od poznih 70. let do vključno 1993. je bilo pod varstvom 170 prič in 400 njihovih sorodnikov. Tako Moore, s. 10; The growing..., prav tam; Abadinsky, s. 440, 460–462.

⁵² The growing..., prav tam.

⁵³ Moretti, s. 98–99.

⁴⁷ The growing..., s. 155

⁴⁸ Zaradi celovitosti je treba dodati, da je v nekaterih državah (npr. Kaliforniji) informatorjeva identiteta privilegij. V tem smislu ima policijski uslužbenec pravico zavrniti posredovanje podatkov o tajnem sodelavcu, na čigar informacijah sloni utemeljen sum. V državah, kjer informator ni privilegiran, se o vprašanih varstva njegove identitete razpravlja kot o pravno relevantnem dejstvu. Brown, s. 253.

⁴⁹ Potreba po takih ukrepih se je pokazala v zvezi z znanim javnim pričevanjem Joa Valachija 1962. l. o skritih dejavnostih mafije. Tako Moore, s. 10. Primerjaj tudi Marx, Who realty..., s. 182. Danes je to posebnost sodnih postopkov, v katerih so akterji udeleženi v organiziranem kriminalu. John Parker trdi v svoji knjigi »Elvis, le dossier secret«, da je slavnega pevca Elvisa Presleya ubila ameriška Cosa Nostra tisti dan, ko je bil imenovan za pričo v procesu, v katerem so sodili pripadnikom te organizacije. Moretti, s. 97.

⁵⁰ The growing..., s. 154.

⁵¹ V zadnjih 20 letih je ameriški zvezni program za zavarovanje prič (Witsec) zajel več kot 5.700 prič in okoli 7.000 njihovih sorodnikov. V Veliki Britaniji so

skem postopku namreč sodišča dovoljujejo tožilecu, da uporabi tajnega agenta ali informatorja kot prič, ne da bi razkril njeno identiteto.⁵⁴ Na Severnem Irskem pa imajo težave z zavarovanjem prič (pa tudi porotnikov) v sojenjih zoper teroriste. Zato omogočajo popolno anonimnost pri zbiranju dokazov, pri sojenju pa je v rabi anonimno pričevanje.⁵⁵

4.2. Policijski uslužbenec kot nadomestilo za »nedosegljivo izvirno prič«

Dosedanja razmišljanja so opozorila na zapletenost perečega vprašanja, kako uporabiti spoznanja, zbrana od informatorja ali kakega drugega skrivnega sodelavca v postopku dokazovanja, da pa pri tem ne bi razkrili prične identitete. Teorija in praksa, ki se soočata s tem vprašanjem, razpravljata tudi o drugih oblikah uporabe gradiva, zbranega na opisan način. Posebno pozornost namenjata v tem smislu posrednemu pričevanju ter policijskemu uslužbencu kot posredni prič. Za boljše razumevanje tega vprašanja, ko je mogoče namesto »nedosegljive izvirne priče« kot vira spoznanj pravno pomembnih dejstev uporabiti pooblaščenega uslužbenca policije, je treba podati pregled teoretičnih razmišljanj (ali razhajanj) ter zakonodajnih rešitev.

Najprej je tu mnenje, ki ne nasprotuje uvajanju posredne priče v kazenski postopek. Pomembna oporna točka za stališče, po katerem ni razlogov za splošno in a priori zavračanje te oblike posrednega pričevanja, je trditev, da lahko zavračanje nadomestila za »nedosegljivo izvirno prič« škoduje interesom obdolženca in njegove obrambe. Navajajo pa še neko dejstvo. Le-to izhaja iz načela sodnikove proste presoje dokazov, ki velja tudi za posredno prič. Poleg tega opozarjajo tudi na pravico obdolženca, da je seznanjen z vsebino pričevanja in z razlogi za varovanje anonimnosti prave priče. Pristaši tega mnenja zagovarjajo sodni nadzor nad pravno rešitvijo, po kateri, iz določenih resnih razlogov, informatorja ali kakega drugega skrivnega sodelavca ne zaslišujejo v smislu procesnega prava.⁵⁶

So pa tudi drugačna razmišljanja, po katerih se šteje zaslišanje policijskega uslužbenca o tem, kar mu je zaupal informator ali prikriti preiskovalec, za »nevarno nejasno«. Temu je treba dodati negativne vplive, ki so posledica »zamenjave vlog«, ko policij-

ski uslužbenec sam ocenjuje verodostojnost anonimne izvirne priče, sodišče pa to sprejme, ne da bi imelo možnost preveriti originalno pričevanje. Dalje, poudarjajo, da je zelo težko nadzorovati zlorabe (te je mogoče le domnevati), ker omenjeno zasliševanje poteka z obhajanjem garancij procesnega prava. Torej, niti sodišče niti obdolženec ne moreta informatorju ali skrivnemu sodelavcu zastavljati vprašanj niti ocenjevati njegove zanesljivosti in verodostojnosti.⁵⁷

Dileme, ki so bile pravkar omenjene, se kažejo tudi v sodobnih procesnih pravih posameznih držav.

Procesno pravo Nemčije je zelo dobra izhodiščna točka za mednarodno primerjavo, saj so, kot smo že omenili, nove zakonodajne rešitve uspele »ujeti korak« z gibanji na področju sodobne in organizirane kriminalitete. Problem, ki ga obravnavamo, zahteva, da se ozremo na že omenjeni 96. čl. StPO, ki podrobneje govori o razlogih za anonimnost osebnih podatkov v kazenskem postopku. Po razpravah o tem, kdaj lahko državni organi obdržijo v tajnosti informacije o identiteti informatorja ali skrivnega preiskovalca, lahko sklepamo, da je to dovoljeno le tedaj, ko je treba zavarovati t. i. višje interese kot sta življenje ali telesna nedotakljivost priče.⁵⁸ Zato se šteje, da je v primeru dovoljenega ohranjanja podatkov o skrivnem sodelavcu v tajnosti, izvirna priča nedosegljiva in je dovoljeno zaslišati uradno osebo, ki je zbrala informacije od take priče. Dovoljeno je tudi branje policijskih zapisnikov o zaslišanju ali drugih pisnih izjav, ki izhajajo od take priče.⁵⁹ V primeru neupravičenega »blokiranja izjave« v zvezi z osebo, ki bi morala pričati na glavni obravnavi, pa se sodišče ne sme vračati k dokaznim sredstvom, ki so bolj oddaljena od dejanskega stanja. V našem razmišljanju to pomeni, da policijski uslužbenec ne more nastopiti kot sekundarno dokazno sredstvo, čeprav ima stike s skrivnim sodelavcem kot primarno prič.⁶⁰ Skeptično stališče se s tega vprašanja širi tudi na vprašanje dokazne vrednosti tako zbranega gradiva. Opaziti je namreč, da pravosodje pripisuje manjši pomen posrednemu pričevanju in da se je v zvezi s tem utrdilo stališče, da mora biti izpovedba posredne priče okrepljena še z drugimi pomembnimi dokazi. Pa še nekaj v zvezi s

⁵⁷ Vodinec, s. 26–27.

⁵⁸ StPO, s. XXI. Primerjaj tudi Füllkrug, *Mogućnosti...* s. 147.

⁵⁹ Füllkrug, prav tam.

⁶⁰ V zvezi s tem je zanimiva določba Deželnega sodišča v Münstru, po kateri štejejo pri neupravičenem kratenju podatkov o informatorju, s sklicevanjem na načelo »in dubio pro reo« za resnične vse izjave obdolženca o skrivnem sodelavcu. Tako Füllkrug, s. 123.

⁵⁴ Spomnimo se, da je bila taka praksa s težnjo po porastu tudi v Nemčiji, vse do znane določbe Zveznega sodišča l. 1983. Tiedemann, s. 860.

⁵⁵ The growing..., s. 153.

⁵⁶ Thoman, s. 347; Krapac, s. 558; Roduner, s. 622, 624.

tem. Policija mora pojasniti svojo taktiko zaslišanja skrivnega agenta ter tako prepričati sodišče v verodostojnost dobljenih informacij.⁶¹

Kako pa je v zvezi s tem vprašanjem v Sloveniji? Odgovor je mogoče zaslutiti iz že prej omenjenega. Argumentum a contrario, če poteka tajno policijsko sodelovanje v skladu z veljavnimi procesnimi določbami, ni nikaršnih ovir, da se tako zbrani dokazi ne bi enakovredno uporabili v kazenskem postopku (155 čl. 1. odst. ZKP). Nova procesna zakonodaja je torej odprla pot zakonitemu in v dokaznem smislu kakovostno vrednemu tajnemu sodelovanju s policijo. Kako pa potem v smislu procesnih dogajanj rešiti vprašanje zaslišanja pooblaščenega uslužbenca policije kot posredne priče? Menimo, da ni ovir za tako pričevanje. Nasprotno, uporaba materialnih in osebnih dokaznih sredstev lahko pozitivno vpliva na ugotavljanje resnice ter pospeši uresničitev obdolženčeve pravice, da oporeka dokazom, ki ga bremenijo.

»Posredno pričo« kot dokazno sredstvo pozna tudi švicarska procesna zakonodaja. Zapisana je tudi v judikaturi, s tem da so poudarjena merila, ki nasprotujejo njeni uporabi. V nekaterih kantonih je namreč uslužbencu policije dovoljeno, da nastopi kot posredna priča. Trdijo, da taka praksa ne postavlja pod vprašaj pravice do obrambe, ker ima obdolženec možnost tej priči zastaviti vprašanje, seznanjen pa je tudi z vsebino izpovedbe izvirne priče kakor tudi z razlogi, da ostanejo njeni osebni podatki v tajnosti. V okviru proste presoje dokazov pa ima sodišče tudi možnost, da nemoteno oceni vrednost posrednega pričevanja. Vendar pa je mogoče v švicarski sodni praksi zaslediti tudi drugačna razmišljanja. Tako je npr. pritožbeno sodišče kantona Zürich na tovrstno vprašanje odgovorilo negativno z utemeljitvijo, da z zaslišanjem posredne priče obdolženec nima možnosti, da bi se soočil s pravo pričo in preveril verodostojnost njene izpovedbe.⁶²

Zaključne misli in pogled naprej

Čeprav v tem pisanju nismo obdelali vseh oblik in okoliščin skrivnega sodelovanja s policijo, lahko sklepamo naslednje.

Ob opazovanju dejavnosti na področju boja zoper zapletene oblike družbeno nevarnih vedenj se ne moremo znebiti vtisa, da je nastalo zaradi težnje po čim bolj učinkovitem zatiranju kriminala, eno izmed kriznih žarišč sodobnega kazenskega postopka, ki se

kaže v hamletovskem vprašanju - uvesti ali ne uvesti subjekte za skrivno sodelovanje s policijo in uporabiti podatke, ki so jih zbrali, kot dokazno gradivo v kazenskem postopku. To potrjuje tezo, da zahteva nenehno nastajanje novih pojavov in ponovno pojavljanje starih problemov v novih oblikah, proučevanje deviantnosti iz različnih zornih kotov.⁶³

Teorija poudarja, da je dolžnost vseh, ki se spopadajo s sodobnim delinkventnim vedenjem, pritiskati na zakonodajalca in zahtevati ustrezne spremembe v procesnem pravu, »kajti organizirani kriminal je v vzponu in ‚Evropa brez meja‘ ga bo še bolj internacionalizirala.«⁶⁴ Zagovorniki sprememb trdijo, da s tem niso ogrožene pravice obdolženca, ki jih določa 6. čl. Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ker sprememba trenda v razvoju sodobnega kazenskega postopka, zaradi učinkovitejšega zatiranja kriminalitete, dovoljuje, da se te pravice v razumni meri omejijo.⁶⁵

Pri obravnavanju te problematike pa je treba tudi uskladiti antagonistične težnje in sicer: učinkovito odkrivati kazniva dejanja in njihove storilce na eni strani in spoštovati temeljne procesne maksime s poudarkom na varstvu človekovih pravic, na drugi. Kako torej vzpostaviti ravnotežje in najti salomonško rešitev, ki bo hkrati omogočila uresničevanje stoletnih procesnih načel in prispevala k uspešnemu zatiranju organiziranega kriminala. Taka zahteva ne pomeni nič drugega, kot da je treba kazenskoprocesna pravila na določen način spremeniti. Stališče avtorice tega prispevka je podobno tistemu, o katerem govorijo v strokovnih krogih že več let in ki je zadnja leta vgrajeno v nekatere procesne zakonodaje: nadaljnje spremembe na tem področju bi morale potekati v smeri varovanja informatorjeve identitete ali identitete kakega drugega skrivnega sodelavca kot izvirne priče, uradni predstavnik policije pa naj bi nastopal kot posredna priča. V nevarni hoji po tanki žici pa je vsekakor treba vztrajati pri strogem omejevanju opisanega postopka samo na delikte, ki sodijo v krog organizirane kriminalitete. Ravno tako bi bilo treba vztrajati na tem, da v dejanskih kazenskoprocesnih razmerjih obsodilna obsodba ne bo temeljila edino na tako pridobljenem dokazu, temveč da mora biti ta podkrepjen še z drugimi ustreznimi dokaznimi sredstvi.⁶⁶

Prevedla Marija Milenković

⁶¹ Füllkrug, prav tam.

⁶² Roduner, s. 622.

⁶³ Pečar, *Kriminaliteta ...*, s. 105.

⁶⁴ Pečar, prav tam.

⁶⁵ Moretti, s. 99; Eser, s. 180.

⁶⁶ Tiedemann, s. 919; Kobe, s. 18.

Secret cooperation with the police — criminal procedure and criminal investigation aspects

Hajrija Sijerčić Čolić, L. L. M., Lecturer at the Faculty of Law in Sarajevo, temporarily hosting at the Institute of Criminology at the Faculty of Law, Kongresni trg 12, 61000 Ljubljana, Slovenia

The paper considers secret cooperation with the police in the fight against serious forms of socially dangerous behaviour (drug-related crime, organized crime, terrorism) from the aspect of criminal investigation and criminal procedure. The author presents theoretical considerations, provides a comparative legal overview and devotes special attention to the comparison of court practice and to legal solutions by which it would be possible to follow trends in the field of organized crime — including the cooperation of informants or other secret agents and using their information as evidence in crimi-

nal proceedings. The author wants above all to emphasize the fact that one of the most problematic points of contemporary criminal proceedings is precisely the use of evidence obtained in this way in the investigation of a particular crime. It is necessary thus to regulate these sensitive activities adequately and to provide new possibilities for effectively solving these problems.

Key words: crime investigation, police, criminal proceedings, informants, witness testimony

UDC 343.985.2:343.143

LITERATURA:

- Abadinsky, H.: **Organized crime**. Third edition. Chicago, 1991, 569 s.
- Borwn, M. F.: Criminal informants: some observations on use, abuse, and control. **Journal of Police Science and Administration** 13 (1985) 3, s.251—256.
- Cathala, F.: L'exploitation par la police des témoins confidentiels. **Revue internationale de criminologie et de police technique** 30 (1977) 1, s.55—59.
- Crime prevention and criminal justice in the context of development: realities and perspectives of international cooperation. **International Review of Criminal Policy**, 1993, 41—42, s.1—19.
- Dickler, G.: **Prozesse, die Geschichte machten**. Frankfurt am Main, 1966, 271 s.
- Eser, A.: Funkcionalne promjene procesnih maksima krivičnog prava: na putu k »reprivatiziranju« krivičnog postupka. **Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu** 42 (1992) 2, s.167—192.
- Füllkrug, M.: Das Ende des V-Mannes? **Kriminalistik** 38 (1984) 3, s.122—124.
- Füllkrug, M.: Mogućnosti i granice borbe protiv organiziranog kriminala. **Izbor** 28 (1988) 2, s. 141—149.
- Geissdörfer, J. W.: V-Personen und Verdeckte Ermittler. **Kriminalistik** 47 (1993) 11, s. 679—682.
- Grabosky, P. N.: Law enforcement and the citizen: non-governmental participants in crime prevention and control. **Policing and Society** 2 (1992) 4, s. 249—271.
- Harney, M. L./Cross, J. C.: Informator u policiji. **Izbor** 22 (1982) 4, s. 411—425.
- Herbert, D. L./Sinclair, L.: The use of minors as undercover agents or informants: some legal problems. **Journal of Police Science and Administration** 5 (1977) 2, s. 185—192.
- Kobe, P.: O obaveštenjima prikupljenim od građana i njihovom značaju za krivični postupak. **Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo** 17 (1979) 2, s. 3—19.
- Krapac, D.: Novi Vademecum za komparativno krivično pravo: Zbirka Strafrechtsentwicklung in Europa; Max Planck Institut, vol. I, 1985, vol. II, 1988. **Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu** 39 (1989) 4, s. 551—560.
- Marković, T.: **Kriminalistika**. Zagreb, 1972, 584 s.
- Marx, G. T.: The use of juveniles as informers in drug-abuse matters. **Crime and Delinquency** 18 (1972) 2, s. 129—131.
- Marx, G. T.: Thoughts on a neglected category of social movement participant: the agent provocateur and the informant. **American Journal of Sociology** 80 (1974) 2, s. 402—442.
- Maver, D.: **Kriminalistični spoznavni proces**. Ljubljana, 1994, 242 s.
- Modly, D.: **Informatori**. Zagreb, 1993, 44 s.
- Moore, M. K.: The protection of federal witnesses. **Police Chief**, 58 (1991) 8, s.10.
- Moretti, C.: L'élimination du témoin à charge, ou la chronique d'une mort annoncée. **Revue internationale de criminologie et de police technique** 47 (1994) 1, s. 97—99.
- Pečar, J.: Kriminaliteta in Europol. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo** 45 (1994) 2, s. 103—112.
- Pečar, J.: Neformalno nadzorstvo. Ljubljana, 1991, 400 s.
- Pfuhl, E.: Crimestoppers: the legitimation of snitching. **Justice Quarterly** 9 (1992) 3, s. 505—528.
- Problemi teorije fetišizma**. Filozofija skozi psihoanalizo. Ljubljana, 1985, 158 s.
- Roduner, E.: Verdeckte Ermittlungen. **Kriminalistik** 41 (1987) 11, s.620—625.
- Schmidtmann, H.: Eigentumsdelikte — Tips vom V-Mann. **Kriminalistik** 38 (1984) 12, s.595—597.
- Steinke, W.: Die kommissarische Vernehmung des V-Mannes. Beschluss des Grossen Straf-Senats vom 17.10.1983. **Kriminalistik** 38 (1984) 3, s.169
- Strafprozessordnung** 25. Auflage. München, 1993, XXI+281 s.
- Swanson, C. R. et al.: **Criminal investigation**. New York, 1992, XIX+720 s.
- The growing menace of intimidation. **Intersec** 4 (1994) 5, s. 153—155.
- Thomann, E.: Notwendigkeit des Ersatzzeugen vom Hörensagen. **Kriminalistik** 42 (1988) 6, s. 342—347.
- Tiedemann, K.: General report. Movements to reform criminal procedure and to protect human rights,

- Preparatory colloquium, Section III, Toledo (Spain) 1—4 April 1992. **International Review of Penal Law** 64 (1993) 3—4, s.843—871.
- Vodinec, V.: Svjedok i njegove kategorije u krivično-procesnoj nauci i kriminalistici. **Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo** 26 (1988) 2, s. 5—27.
- Wehner, B.: Informanten und V-personen. **Kriminalistik** 40 (1986) 7, s.383—385.
- Zakon o kazenskem postopku**: z uvodnimi pojasnili Stefana Horvata in stvarnim kazalom. Ljubljana, 1994, 288 s.
- Zlatarić, B./Damaška, M.: **Rječnik krivičnog prava i postupka**. Zagreb, 1966, 414 s.